

"... ЗАКЛИКАЮ ВАС ДО РАДИКАЛЬНИХ ДІЙ"

Виступ Президента України Л. М. КРАВЧУКА

Висока Академіє, шановні гості!

Дозвольте мені привітати вас, перш за все, з тією подією, що відбувається в цьому залі, - Загальними зборами Академії, які визначають шляхи дальшого розвитку української науки.

Вирішення нашим народом безпрецедентного для великої європейської нації завдання - одночасної побудови незалежної держави і ринкової економіки - вимагає творчих підходів у всіх сферах суспільного життя.

Певен, що вчені України здатні не тільки здійснювати наукове забезпечення тих колосальних перетворень, які відбуваються сьогодні в і нашій країні, а й зробити гідний внесок у розв'язання загальнолюдських проблем. Творчий потенціал для цього в нашої Академії є.

Ця заява може видатися занадто оптимістичною на тлі тих кризових явищ, які сьогодні переживає вітчизняна наука:

- нестача коштів для бюджетного фінансування;
- згорання інвестиційної та пов'язаної з нею іноваційної діяльності, фундаментальних наукових досліджень;
- погіршення матеріально-технічного постачання, дефіцит сучасного устаткування;
- недосконала структура наукових підрозділів, невизначеність щодо шляхів її докорінного реформування;
- консерватизм у кадровій політиці, значний вплив творчих науковців у комерційні структури, а також певною мірою в зарубіжні дослідницькі центри.

Все це створює відповідну ситуацію, своєрідний мікроклімат, у якому живе наша Академія, що, попри всі негаразди і труднощі, є високоавторитетною силою українського суспільства.

Повага до науки - традиційна для нашого народу. І дуже важливо, щоб таке ставлення до неї й надалі зберігалось з боку держави, управлінських структур; щоб здійснювалася не тільки її бюджетна, а й моральна підтримка.

Питання, які треба вирішувати в галузі розвитку науки, добре відомі, і задля об'єктивності слід було б сказати, що левову частину їх успадковано, але є вже й наші - ті, які виникли останнім часом. Отже, потребує наукового аналізу проблема внутрішніх чинників, причин тих складних процесів, що відбуваються в українському суспільстві.

Незалежність, будівництво життя за новими вимірами висвітлили такі вади нашої науки, як монополізм, штучний поділ на дослідження і викладання, відставання наук про життя, гуманітарних та суспільних досліджень, надмірна концентрація науки в Києві та ще кількох великих містах і недосконалість, бюрократизація управління.

Водночас у нашому суспільстві сталися прогресивні перетворення, і хотів би, щоб і з найвищих трибун об'єктивно аналізувалося те, що відбувається сьогодні в Україні, яка намагається вийти з кризи. Важко, але наполегливо долає цю кризу.

Вже третина підприємств пристосувалася до нових умов і почала додавати у виробництві продукції. Звичайно, це не означає, що кризові процеси подолані і досягнуто сталості, але це є аргументом на користь того, що не слід занадто драматизувати ситуацію.

Протягом останнього часу вдалося досягти певних зрушень у запровадженні плюралізму в науці, налагодженні партнерства між наукою і вищою школою, структурній перебудові наукових досліджень в напрямі задоволення інтересів нашої держави.

Певен, що сьогоднішні Загальні збори, ваша колективна думка допоможуть разом визначитися щодо конкретних шляхів розв'язання усіх цих непростих проблем.

Нині багато говориться про структуру української науки. Зокрема, гарячі дискусії розгорнулися довкола питання про право на існування, крім національної Академії наук, численних, так би мовити, академій за інтересами. У нас їх уже створено понад два десятки.

Глибоко переконаний у тому, що ні Президент, ні уряд, загалом держава не мають ніякого ані юридичного, ані морального права забороняти вченим різних напрямів утворювати на громадських засадах творчі об'єднання, через них вносити свій добробок у розвиток вітчизняної науки.

Але вирішальною в цій сфері має бути діяльність української Академії наук - як одного з найпотужніших наукових центрів Європи.

Особливість і головна перевага Академії полягає в тому, що в ній сконцентровано фундаментальні та прикладні

дослідження з усіх основних наукових дисциплін. Діяльність Академії в багатьох напрямках знань дає змогу розв'язувати чимало проблем, у тому числі два таких важливих завдання, як збагачування методики досліджень та об'єднання вчених різних спеціальностей. Адже, як відомо, саме на стиках дисциплін народжуються численні відкриття.

Багаторічною працею Академії наук України створено потужну дослідно-виробничу інфраструктуру, розгалужені зв'язки науки з виробництвом; Академія завоювала стабільний науковий авторитет у світі. Вдалося зберегти кадровий науковий потенціал. На нашу думку, чимала заслуга в цьому сьогоденного керівництва Академії.

Хоча наша наука, на жаль, втрачає певну частину вчених, переважна більшість їх працює на Україну, і я хотів би щиро подякувати за це.

Не слід драматизувати ситуації, коли людина працює в науці поза Академією, але пов'язана з нею. Що ж до комерційних структур, то я думаю, що туди йдуть ті, хто вже не бачить себе в науковій праці. Можуть бути й інші причини, але насправді наука, як і поезія, твориться тими, хто "приречений" на творчість.

Мені надзвичайно приємно, що не тільки у нас в Україні, але й поза її межами знають і високо цінують нашу Академію та її вчених.

Останнім часом, як відомо, попри всі труднощі, зроблено певні кроки щодо забезпечення життєздатності Академії, створення гідних умов праці й соціального захисту наукових працівників.

При цьому використовуються здебільшого бюджетні засоби, але держава може зробити значно більше для Академії через економічну, фінансову і кредитну політику, через податки. Я думаю, що ми незабаром розглянемо питання про доцільність обкладання податками тих коштів, якими допомагають нашій Академії зарубіжні центри.

Академії наук України сьогодні надано безпрецедентних в її історії прав і можливостей. В нових умовах вона має діяти рішуче, і я закликаю вас до радикальних дій.

Національна політика в галузі досліджень і технологічного розвитку, на мою думку, в майбутньому має формуватись як результат взаємодії державної влади і незалежних підприємств усіх форм власності.

Проблему власності, проблему взаємодії з господарями цієї власності у нас ще не розв'язано. Якщо взяти дії нашого уряду, то він розпочав саме з найголовнішого - спроб розв'язати проблему господаря. Він розпочав з того, щоб забезпечити розвиток нормальних ринкових відносин між власниками, їх функціонування в рівних умовах, незалежно від форм власності.

Уряд узяв на себе обов'язок господаря щодо управління державною власністю з одночасним наданням державним підприємствам права перетворюватись на акціонерні, орендні чи інші підприємства на основі законів і декретів. Тобто уряд сьогодні робить найголовніше - бере в руки управління, відкриваючи дорогу до переходу від адміністративно-командної системи до незалежного підприємництва.

Думаю, що й наша наука повинна активніше використовувати ринкові механізми, активніше включатись у взаємодію з підприємницькими структурами. Я сказав би так, що наука як така - це не підприємництво, але вона сприяє підприємству і взаємодіє з ним.

Що ж до бюджетних витрат на цивільні дослідження, то вони мають розподілятися між науковими установами загальнодержавного значення, великими національними дослідницькими програмами й підприємствами, які займаються інноваціями.

При подальшому розвитку різних форм власності, цивілізованого підприємництва є всі підстави розраховувати на значний приплив капіталів саме з цього боку, особливо у сфері прикладних наукових досліджень. Досвід показує, що це реально.

Поряд з державними заходами всілякої підтримки заслуговує проведення наукових досліджень за кошти і в інтересах регіонів України, а також в межах двосторонніх та багатосторонніх міжнародних дослідницьких програм.

У складі наукового потенціалу колишнього СРСР українська наука мала певну спеціалізацію, хоча водночас так чи інакше зберігала свою присутність у широкому спектрі досліджень різних галузей.

Здобуття нашою державою незалежності поставило всіх нас перед вибором: законсервувати цю спеціалізацію чи, поглиблюючи дослідження в традиційних галузях, диверсифікувати науковий пошук, охопивши ним широкий спектр інтересів розвитку нашої держави.

Саме тому настав час переосмислити концепцію спеціалізації науково-технічного потенціалу України, виходячи з вимог її соціально-економічного розвитку як держави.

Досвід зіставлюваних з нашою країною країн Європи, які вже здійснили структурну перебудову своєї економіки з переважним розвитком наукоємних галузей, свідчить, що така перебудова базувалася на використанні наукових результатів насамперед власних дослідницьких колективів.

Високий рівень розвитку науково-технічного потенціалу України дозволяє не тільки й надалі плідно працювати у традиційних для нашої науки сферах, але й вирішувати складні завдання в нових для неї галузях досліджень.

Назву лише кілька з них. Перш за все, сюди належить науковий пошук з метою задоволення потреб паливно-

енергетичного комплексу, насамперед ядерної енергетики.

Україна має всі підстави власними силами розв'язувати широке коло проблем військово-технічного розвитку.

Створення й виробництво ліків повинно бути в центрі уваги Академії наук, Академії медичних наук, інших наукових установ.

Здобуття Україною незалежності дає можливість розробляти і здійснювати власну регіональну політику, істотною частиною якої є управління науковим і технологічним розвитком територій. Вважаю, що найважливішим завданням такого управління є ліквідація провінційного стану наших регіонів щодо 6-7 великих міст, де зосереджена майже вся українська наука.

Вже тепер потрібно проаналізувати, як здійснюються дослідження в регіонах, і розробити перспективну Схему розвитку і розміщення науки й нових технологій в Україні. Цей документ міг би передбачати не тільки залучення до наукових досліджень і розробки нових технологій відомих наукових центрів, а й розвиток і створення принципово нової дослідницької мережі. Така мережа має охоплювати великі, середні і малі міста і базуватися на плюралізмі організаційних форм наукових колективів.

Як і в інших галузях, у науці вже час відмовитися від гігантманії і всіляко сприяти розвитку невеликих і мобільних наукових колективів чисельністю десь до п'ятдесяти чоловік, які мали б права юридичної особи і могли б працювати в умовах розвинутої наукової кооперації.

Слід також поміркувати про ефективне поєднання в таких колективах зусиль наукових працівників різного віку, активне висування на керівні ролі обдарованої наукової молоді.

Напевно, Академія наук України, яка чимало зробила і робить для розвитку науки в регіонах, уже найближчим часом могла б запропонувати власну концепцію регіонального розвитку науки і технологій в Україні, яка б спиралася на використання можливостей і розширення компетенції наукових центрів Академії наук.

Принципово важливою є участь держави, місцевих органів влади у здійсненні регіоналізації наукової та технологічної політики, зокрема в розробці пропозицій щодо розвитку технополісів, вирішенні пов'язаних з науково-технічним прогресом питань зайнятості, екології, охорони здоров'я, освіти.

Інтернаціональна за своєю природою, наука не визнає державних кордонів і вимагає широкої міжнародної співпраці. Тому слід зазначити, що створення Україною власної системи управління наукою і технологією не тільки не чинить перешкод, а й сприяє розвитку рівноправних і взаємовигідних стосунків як з новими, так і традиційними науковими партнерами.

Серед них чільне місце посідає науково-технічний комплекс Росії, який за багатьма напрямками займає передові позиції в світі і з яким ми маємо традиційні зв'язки. Росія є наш великий сусід, наш рівноправний партнер, з яким треба співпрацювати. Так визначено нам жити на цій планеті. Тут альтернативи немає і бути не може. І саме цим потрібно нам усім керуватися.

Разом з тим актуальним завданням є урізноманітнення міжнародних зв'язків України в галузі розвитку науки і технологій, становлення безпосередньої співпраці між українськими і зарубіжними лабораторіями, науковими центрами, підприємствами.

І останнє, але не за важливістю. Хоча про суспільну науку говориться під кінець, це не означає, що сьогодні вона відіграє кінцеву роль.

Я гадаю, що в час нашого державотворення, в час, коли ми маємо дати відповіді на найпекучіші проблеми розвитку України - її політики, її становлення як держави, створення її державницьких структур, у час, коли ми опрацюємо проект нової Конституції, наша суспільна наука має розв'язати цілий ряд таких проблем, які перед нею ще ніколи в її історії не ставилися. Тому я закликаю всіх науковців, які працюють у сфері суспільних досліджень, допомогти сьогодні нашій державі, нашому суспільству.

Використання результатів суспільних досліджень у сфері економіки, політики, права, соціології може надати прискорення розвитку науки і технологій в цілому, динамізувати ринкову економічну реформу, весь економічний і соціальний розвиток українського суспільства.

На закінчення дозвольте мені ще раз побажати вам успіху в роботі, успіху сьогоднішнім зборам, які підбивають підсумки діяльності й визначають стратегію, напрями діяльності на майбутнє. Наша наука, персонально кожний член Академії, ті, хто причетний до управління наукою, і ті, хто торує шлях безпосередньо в науці, мають перейнятися в цей складний час громадянською відповідальністю.

Адже Україна перебуває на вирішальному етапі своєї державотворницької місії. Я хотів би, щоб ця місія була успішною для всіх нас, для наших дітей, онуків. Дякую вам усім за увагу.